

Departament d'Història Medieval, Paleografia i Diplomàtica

Facultat de Geografia i Història

UNIVERSITAT DE BARCELONA

LA VILA DE BERGA A L'EDAT MITJANA
LA FAMÍLIA DELS BERGA

Volum I

Que presenta **M. Dolors Santandreu i Soler** per optar al títol de Doctora
en Història Medieval.

Tesi de Doctorat dirigida pel

Dr. Manuel Riu i Riu

Catedràtic d'Història Medieval de la Universitat de Barcelona.

Programa de Doctorat "Poder i Societat a l'Edat Mitjana".

Bienni 1993-1995.

Març 2006

2.- LA VILA DE BERGA. ORÍGENS.

La Història de Berga durant les Edats Antiga i Mitjana és encara molt desconeguda. Els orígens de la ciutat es mantenen en la foscor, amb uns intents d'explicació que semblen més fruit de llegendes que no pas de la realitat. En aquest sentit hauríem de mencionar les referències a l'Athanagia celta o al Castrum Vergium romà que fa l'historiador local, Vilardaga, per explicar el naixement de Berga.

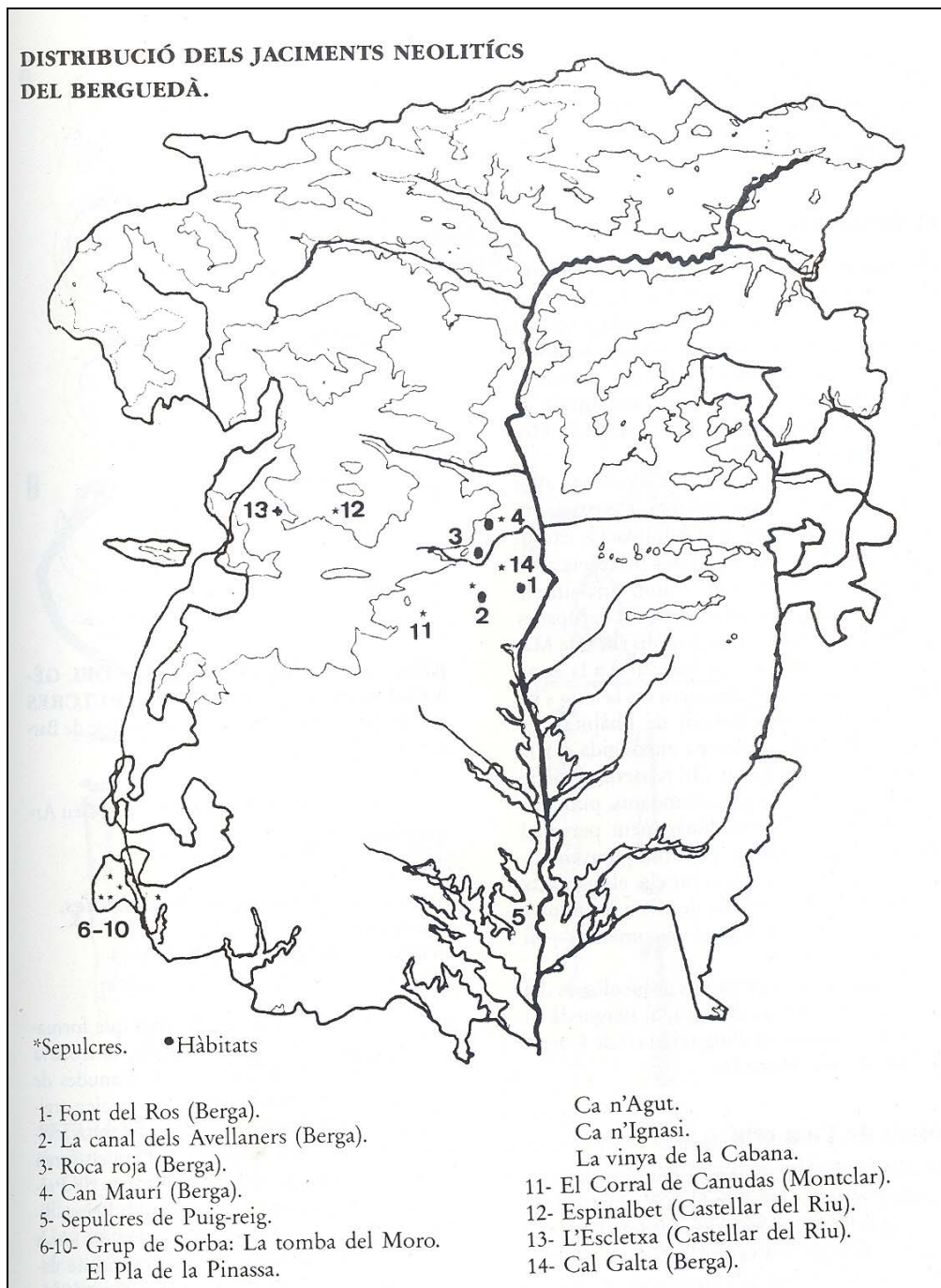
Però, apartant-nos d'aquestes explicacions que semblen poc fonamentades, la ciència arqueològica ens permet una aproximació més fidedigna per a conèixer com va ser el primer poblament de la zona del Berguedà.

Ja des de començaments del segle XX, estudis realitzats per arqueòlegs pioners o estudiosos locals tals com Joan Serra i Vilaró, el Dr. Alberto del Castillo, el Dr. Manuel Riu o Josep Carreras i el Grup de Prehistòria i Arqueologia del Museu de Berga ens han donat una certa llum sobre la història de Berga i del Berguedà en l'extens període que va del Paleolític fins a l'època medieval. A aquests treballs s'hi han d'afegir darrerament importants aportacions fruit de noves troballes o de reinterpretacions de jaciments ja excavats.

Les restes de poblament més antigues del Berguedà daten de l'Epipaleolític i són representades pel jaciment arqueològic de la Font del Ros de Berga. Aquest jaciment es troba situat dins la zona urbana de la mateixa ciutat, a llevant, en una vall oberta al SE on, en el passat, abundants sorgències d'aigua alimentaven un petit corrent. La seva excavació ha palesat l'existència d'una comunitat de caçadors-recol·lectors nòmades que ocupaven aquest lloc d'una manera estacional i des d'on seguien els moviments dels ramats de cérvols, cavalls, bisons i altres animals. La publicació dels resultats de les excavacions dutes a terme pel Servei d'Arqueologia del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya en el període 1988-1991 han aportat més detalls sobre aquest hàbitat.

Les dades que es posseeixen sobre el Neolític al Berguedà són minses i tardanes. Efectivament, la major part de jaciments d'aquesta etapa a la comarca daten del tercer mil·lenni aC, etapa que es correspon a un Neolític mitjà-final a Catalunya. Jaciments d'aquest període són els sepulcres de fossa del Corral de Canudes (Montclar) i de cal Galta (Berga), els sepulcres en cista de la Tomba del Moro, el pla de la Pinassa, la Vinya de la Cabana, ca n'Agut i ca n'Ignasi, tots ells a Sorba

(Montmajor) i del coll de l'Oreller d'Espinalbet (Castellar del Riu), els enterraments en cova o abric, com el de l'Escletxa (Castellar del Riu) i els llocs d'hàbitat com la canal dels Avellaners, la cova de Can Maurí i l'abric de Roca Roja, tots tres pertanyents al municipi de Berga.

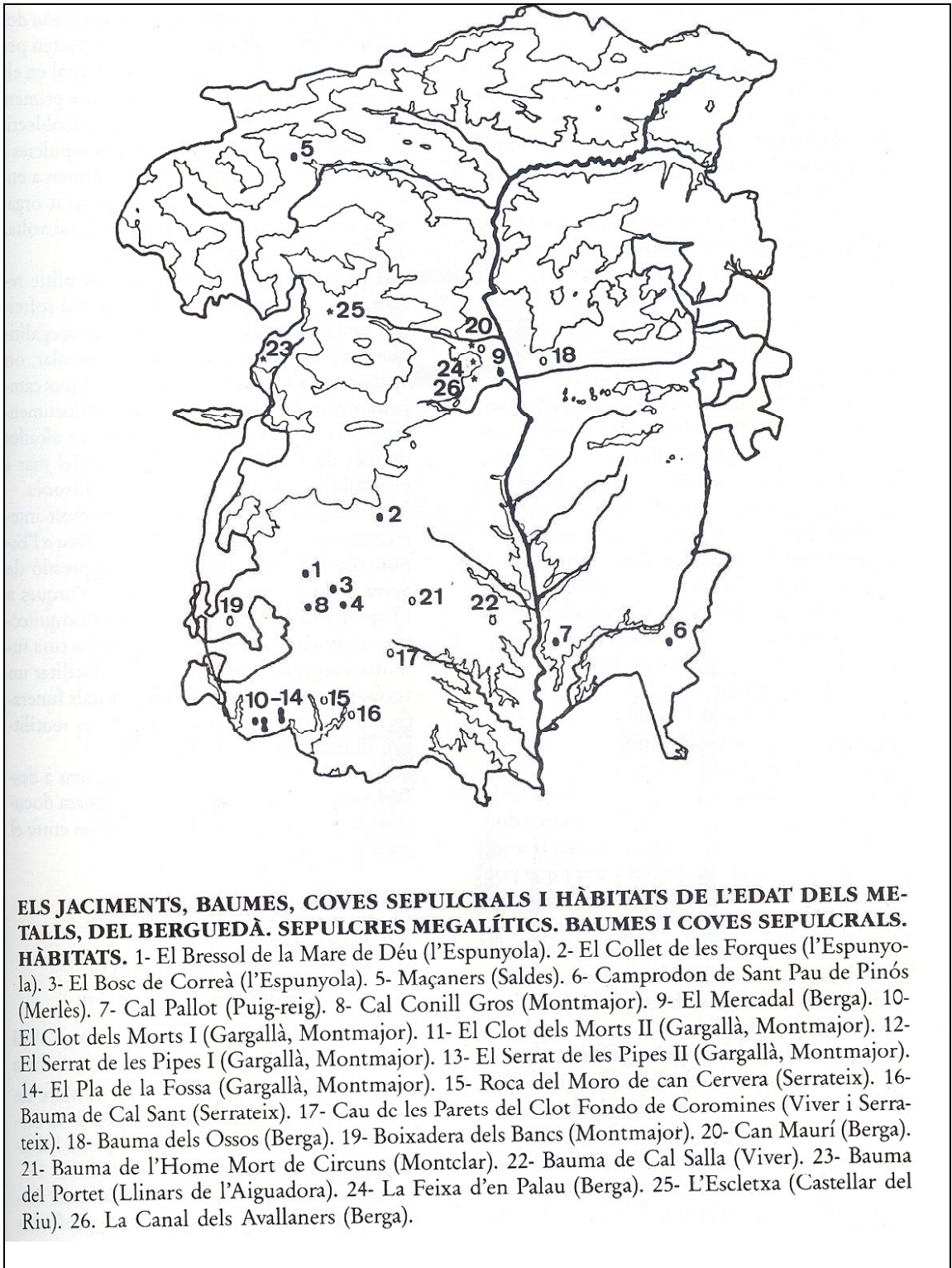

Josep CASTANY i altres: *El Berguedà: De la Prehistòria a l'Antiguitat*. Àmbit de Recerques del Berguedà. Berga, 1990. Pàg. 81.

D'aquests jaciments, se'n desprèn que el Berguedà, al Neolític, estava poblat per unes comunitats que establiren els seus hàbitats en llocs elevats i protegits, que practicaven una economia de subsistència, basada en la ramaderia, la cacera i alguna activitat agrícola complementària, que utilitzaven una diversitat d'eines de pedra polida (puntes de fletxa, destrals de mà, ganivets, dents de falç, etc.), que disposaven de peces de ceràmica fetes a mà i cuites a foc lent (bols, tupins, olles i grans atuells per guardar aigua o cereals, etc.) i que enterraven els seus difunts en tombes individuals d'inhumació (fosses, cistes, coves o abrics), orientades generalment de nord-est a sud-oest i amb un aixovar (armes, joies, eines, ceràmica amb aigua o aliments) que havia de cobrir les necessitats del difunt en l'altra vida, que sembla concebuda com una continuació de la que havia deixat.

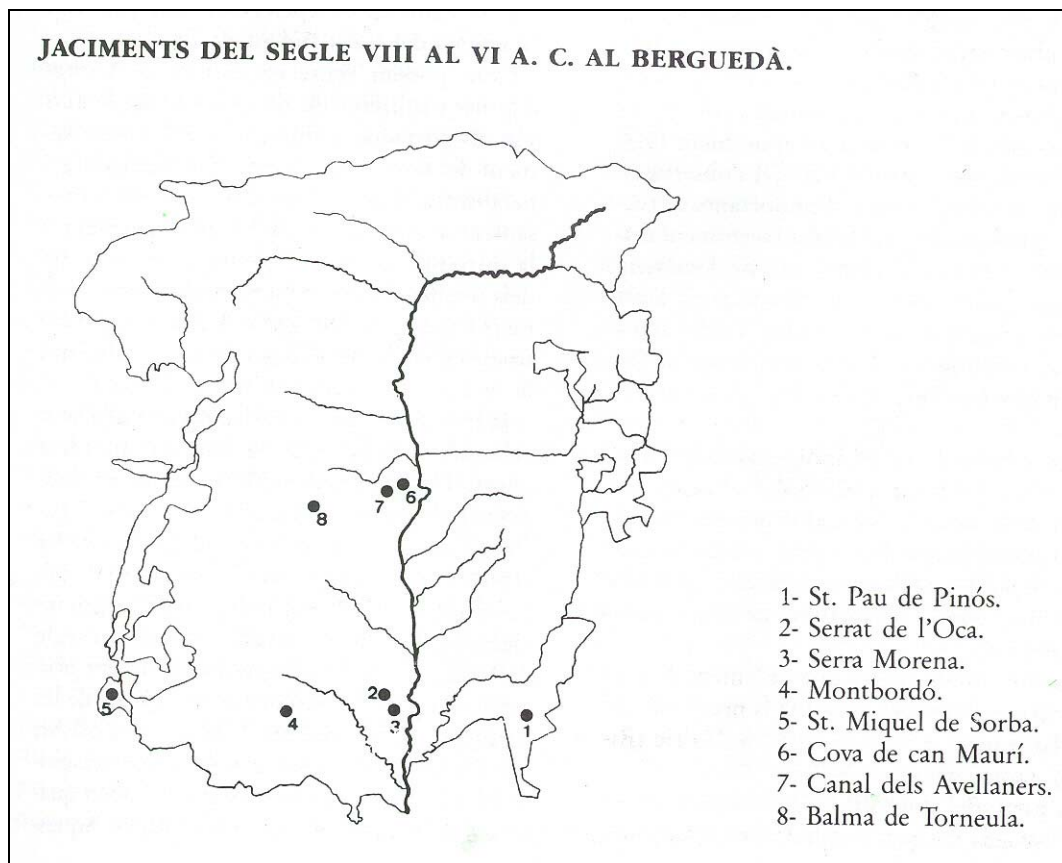
Vers el 2000 aC i el 1500 aC, en l'etapa del Calcolític (coure), trobem al Berguedà diverses restes de la cultura megalítica, que podem diferenciar entre llocs d'enterrament i llocs d'habitat. Pertanyen al primer grup els jaciments de: El Bressol de la Mare de Déu, el collet de les Forques, el Bosc de Correà i Codonyet del Cint (tots ells al municipi de L'Espunyola), Maçaners (Saldes), el sepulcre de Camprodon de Sant Pau de Pinós (Merlès), cal Pallot (Puig-reig), cal Conill Gros, el clot dels Morts, el serrat de les Pipes, la Bòfia de Sant Jaume i el pla de la Fossa (tots ells a Montmajor), el sepulcre del Mercadal, la cova de can Maurí i la balma dels Ossos (tots ells a Berga), la Roca del Moro de can Cervera, la balma de cal Sant, la balma de cal Sala i el cau de les Paret del Clot del Fondo de Coromines (tots ells al municipi de Viver i Serrateix) i la balma de l'Home Mort de Circuns (Montclar). I al segon grup: La balma del Portet de Llinars i l'Escletxa (ambdós al municipi de Castellar del Riu) i la Feixa del Palau (Berga). Es troben en aquests jaciments els elements que caracteritzen la cultura dels metalls, això és, ceràmica campaniforme, ceràmica amb apèndix de botó, ceràmica amb decoració plàstica i incisions, ceràmica de superfície llisa i sense ornamentació, peces de sílex (puntes de fletxa, ganivets, rascadors, etc.), peces de metall (eines i joies; cal remarcar l'excel·lent troballa d'una joia d'or a la balma dels Ossos. Berga), paletes funeràries d'esquist, joies d'ambre i joies de vidre blau. De l'estudi d'aquests jaciments s'ha pogut deduir que el Berguedà a l'Eneolític estava poblat per unes comunitats que practicaven una economia ramadera transhumant, amb una concentració d'hàbitats a la zona de Gargallà, Montmajor, L'Espunyola i Berga, que tenien una certa diferenciació social (com ho demostra la diferent composició dels aixovars funeraris) i que tenien unes

creences que concretaven en un complex ritual funerari (trepanacions, presència de cranis de cànids en les tombes, etc.).

Josep CASTANY i altres: *El Berguedà: De la Prehistòria a l'Antiguitat*. Àmbit de Recerques del Berguedà. Berga, 1990. Pàg. 115.

Al tombant del primer mil·lenni abans de la nostra era arribaran a Catalunya un conjunt de pobles que significaran una important aportació ètnica i cultural. Són els pobles dels camps d'urnes que tenen com a element més característic el ritual de la incineració i l'enterrament de les cendres en urnes funeràries acompanyades d'un aixovar i dipositades col·lectivament en necròpolis. Seran aquests pobles els que introduiran a Catalunya el coneixement de la metal·lúrgia del ferro. Al Berguedà el pas del Bronze al Ferro es concreta en els jaciments de la canal dels Avellaners (Berga), la balma de Torneula (Capolat), el poblat de St. Pau de Pinós (Merlès) i el serrat de l'Oca (Puig-reig). Fins a l'actualitat només s'ha localitzat un enterrament d'incineració, a la cova de can Maurí. De l'estudi d'aquests jaciments i dels materials que han proporcionat es pot concloure que el Berguedà va integrar-se als nous corrents encara que es mantindrà una perduració forta de les cultures anteriors.

Josep CASTANY i altres: *El Berguedà: De la Prehistòria a l'Antiguitat*. Àmbit de Recerques del Berguedà. Berga, 1990. Pàg. 184.

L'època ibèrica (s. VI-IIIac) és representada al Berguedà per cinc jaciments: la canal

dels Avellaners (Berga), can Bonells (Sta. Maria de Merlès), el serrat dels Lladres (Puig-reig), St. Miquel de Sorba (Montmajor) i el serrat dels Tres Hereus (Casserres). Aquest darrer, encara en fase d'excavació i estudi, s'està manifestant com un jaciment d'una importància cabdal per explicar el pas del món ibèric al romà a la Catalunya interior.

Les dades que ens aporten les excavacions d'aquests jaciments ens parlen d'una població bàsicament dedicada a l'agricultura i a la ramaderia (ovicàprids, bòvids i porcs), amb un coneixement ple de la metal·lúrgia del ferro i amb ceràmiques fetes a torn i decorades amb elements geomètrics. Els habitants d'aquests poblats serien els Bargusi i Bergistani citats a les fonts clàssiques, relacionats amb l'aventura militar d'Anníbal i la conquesta romana de la Hispània Citerior.

Amb l'ocupació del territori pels romans, el món ibèric sofrirà importants transformacions, que a nivell urbanístic es concreten en l'abandonament per part dels indígenes de l'hàbitat en turons i el trasllat a la plana on es troben les ciutats i vil·les romanes. Al Berguedà, l'època romana és molt mal coneguda ja que ni les fonts escrites ni les arqueològiques permeten conèixer bé aquesta etapa històrica. Els jaciments d'època romana al Berguedà es troben tots al Baix Berguedà i són en la seva major part ceràmiques sense context arqueològic. Una excepció a això que acabem de dir són els jaciments de St. Miquel de Sorba (Montmajor), cal Saltet (Puig-reig) i Sant Bartomeu (Berga) on es troben restes d'assentaments. D'aquesta migradesa de fonts escrites i arqueològiques podem deduir que, a l'època romana, el Berguedà estaria mancat de ciutats i vil·les d'importància, que devia quedar sota la influència de nuclis amb més entitat i relativament propers (Setelsis- Solsona; Iulia Livia- Llívia; Ausa-Vic) i que devia mantenir el substrat indígena, que perduraria fins i tot durant l'etapa visigoda

El pas del domini romà al visigòtic té la seva manifestació més important, a la zona que estudiem, en la probable creació, al segle V, del bisbat d'Urgell, que abraçaria un conjunt de terres amb una certa homogeneïtat: Berguedà, Cerdanya, Alt Urgell, Andorra, Pallars, Ribagorça i Vall d'Aran. També cal esmentar la possible construcció, a les darreries del segle VI, del *martyrium* de Sant Eudald a la riba esquerra del riu Aiguadora, sota un antic nucli de població, "*sub urbe*", expressió d'on degué sorgir el topònim actual: Sorba (municipi de Montmajor).

La invasió sarraïna de la península, entre els anys 711 i 718, trencà l'estructura sociopolítica de la Hispània visigoda. A les zones de muntanya, com és el cas del Berguedà, aquesta estructura ja era molt feble i no s'alterà massa. Cal pensar més aviat en una continuació de les formes de vida indígena. La dominació sarraïna en aquesta zona degué reduir-se a l'ocupació de guarnicions en punts estratègics. Les constants lluites internes entre els diferents clans sarraïns va fer decidir Carlemany a ocupar aquesta part nord de la península; així el 778 iniciava la conquesta de Saragossa, intent que acabà en fracàs, però que obrí el camí de la penetració franca a Catalunya. El 785 els habitants de Girona es lliuraren voluntàriament als francs i el 789 ho feien els de Ribagorça, Pallars, Alt Urgell i Cerdanya, inclòs també el Berguedà. Comença d'aquesta manera el llarg període de dominació franca.

Fruit d'aquesta dominació franca serà la repoblació. D'aquest període, la primera característica que cal remarcar és que al Berguedà es detecta un hàbitat continuat, des de la prehistòria i fins a l'època medieval, hàbitat que es concreta en l'ocupació de llocs elevats que passaran de ser *oppida* ibèrics a ser castells o esglésies a partir del segle VIII. El poblament en aquesta zona era dispers i la població estava agrupada des de temps antics en valls, unitats físiques i humanes de caràcter endogen que trobem a l'etapa pre-franca al Pirineu i Prepirineu. Aquesta organització antiga fou respectada per romans i visigots, com també ho faran els francs que es superposaran a aquesta primitiva estructura.

Ja hem dit més amunt que sembla que la invasió sarraïna va afectar relativament poc el Berguedà. Això es concretaria en el fet que la invasió no va provocar el despoblament total de la zona, encara que segurament sí que va motivar un cert moviment de població vers la muntanya, a la recerca de refugi i seguretat. A aquest moviment sud-nord hi contribuiria, no solament la por als sarraïns, sinó també l'atracció dels francs, que des de finals del segle VIII dominaven el Pirineu i el Prepirineu.

Per pal·liar els efectes d'aquesta relativa despoblació de les terres del Baix Berguedà i del Bages, el 798 Lluís el Piadós, rei d'Aquitània, encarregà al comte indígena Borrell, la conquesta i posterior repoblació de les places fortes de Cardona, Casserres i Osona, per tal de facilitar l'organització del territori. La tasca no va ser fàcil. El procés avançà lentament amb alguns retrocessos importants en el segle IX, motivats principalment per diverses escomeses sarraïnes (826-27: revolta d'Aissó i Guillemó, 841-842: expedició musulmana rebutjada pel comte Sunifred d'Urgell, etc.). A l'Alt

Berguedà la repoblació es va consolidar ja a principis del segle IX. En són testimonis la fundació del monestir de Sant Salvador de la Vedella (830) feta per l'abat Calort de Tavèrnoles, les consagracions de les esglésies del castell de Lillet i de Saldes (833 i 857, respectivament) i les rompudes de terres a Borredà (856). Tots aquests són signes que ens mostren uns assentaments consolidats. A aquesta repoblació espontània s'hi afegirà, a partir del darrer terç del segle IX, la iniciativa comtal. Serà el comte Guifré el Pilós, que vers el 878 ostentava aquesta dignitat en la major part dels comtats catalans, qui iniciarà, a la zona del Pirineu central, una tasca repobladora que es veurà afavorida per la superpoblació de la muntanya. La necessitat de terres empenyerà la població, que s'havia refugiat a la muntanya fugint de l'escomesa sarraïna, vers la plana on la possibilitat de trobar terres aptes per al conreu era molt més gran. Això va permetre al comte Guifré disposar de pobladors per establir-los a les zones planes del Baix Berguedà, sota la protecció del mateix comte i dels seus fidels. Segons Eduard Junyent, a partir de l'any 872, Guifré el Pelós, amb la finalitat de consolidar el seus dominis, inicia la repoblació de la Vall de Lord i segueix vers el sud per tal d'omplir les terres buides del Berguedà, Solsonès i Bages. Al Berguedà, el comte Guifré repoblarà els llocs de Merlès (893), La Quar (900), Lluçà (905) i Olost (909), arribant la seva obra fins a la línia Puig-reig, Merola, Serrateix, Montdarn, Casserres, Obiols, Avià, Gargallà i Sorba. Per tal de protegir aquesta obra creà en aquests llocs una xarxa de castells i poblà de nou el de Cardona. Les terres repoblades passaran a dependre del comtat de Cerdanya i constituïran el que s'anomenarà el Pagus del Berguedà.

Guifré el Pelós deixà la seva obra incompleta. Calia un altre esforç per tal de consolidar el poblament de les terres del Baix Berguedà. Aquesta tasca es durà a terme durant el segle X, etapa de definició de l'hàbitat i d'organització civil i religiosa de la zona. A principis d'aquest segle, el comte Miró el Jove, fill de Guifré el Pelós, juntament amb el bisbe Nantigis d'Urgell, iniciaran una gran tasca organitzativa per tal de dotar les zones repoblades del Berguedà d'una sòlida estructura religiosa. Assistim a nombroses consagracions d'esglésies: La Quar, Olvan, L'Espunyola, Sant Salvador de Mata i Sant Vicenç de Corbera, l'any 900; Sant Andreu de Sagàs i Sant Martí de Biure, el 903; Sant Jaume de Frontanyà i Santa Maria de Vilada, el 905 i Casserres, Avià i Puig-reig, el 907. Paral·lelament a la

consagració d'esglésies també trobem en aquesta època molts documents de compravenda de terres, testimoni innegable de consolidació de poblament, de formació d'un hàbitat integrat principalment per famílies vingudes de les terres muntanyoses del Pirineu i Prepirineu i també de les zones veïnes de la Cerdanya, l'Alt Urgell, el Solsonès i el Lluçanès.

D'aquesta etapa de repoblació data, segons sembla, la primera notícia de Berga en temps altmedievals, que es troba en la "*Història de la invenció i traslació del cos de Sant Vicenç des d'Hispania al monestir de Castres*", text escrit pel monjo Aissó de Saint Germain des Prés a petició de l'abat i dels monjos del monestir occità de Castres¹ i del qual parlarem més detalladament en l'apartat dedicat a l'estudi del castell de Berga.

A partir del segle XI es comencen a trobar referències més abundants al castell de Berga. Així, el 1068 s'esmenta aquest castell com a "*domus et fortifiedam de Berga*", i podem suposar que al seu redós hi havia un nucli poblacional ja que pocs anys més tard, el 1098, la documentació esmenta un mercat "*et ipsam merchad*"².

La primera referència concreta de la vila de Berga data de l'any 1163, quan en un document de compravenda s'esmenta "*ipso Bario de Berga*". A partir d'aquest moment les notícies cada vegada sovintegen més i permeten afirmar que aquest nucli poblacional ja havia anat adquirint certa entitat.

Des de l'any 898, el Berguedà, i per tant Berga, pertanyia al comtat de Cerdanya, quan, mort Guifré el Pilós que havia repoblat aquestes terres, el succeirà en el govern del pagus de Berga el seu fill Miró, comte de Besalú, Conflent i Cerdanya. Aquest domini dels comtes de Cerdanya sobre el Berguedà va continuar fins l'any 1117, amb un parèntesi entre finals del segle X i principis del segle XI quan el Berguedà s'erigirà en comtat independent sota la figura del comte Oliba, el futur abat i bisbe.

Així, l'any 1117, quan el conjunt territorial del comtat de Cerdanya passà a integrar-se al comtat de Barcelona, també ho féu el Berguedà, que restà lligat a les seves vicissituds. Sembla que vers l'any 1150, el comte Ramon Berenguer IV, en agraïment a l'ajuda prestada en la campanya de reconquesta de Tortosa, concedí la vila de Berga al noble Hug de Peguera; així la vila de Berga passà del domini comtal

¹ Victor SAXER: *Saint Vincent diacre et martyr. Culte et légendes avant l'An Mil*. Société des Bollandistes. Brussel·les, 2002. Pàg. 331.

² Rosa SERRA : *El marc històric* dins *El Berguedà*. Col·lecció Catalunya Romànica, vol. XII. Barcelona, 1985. Pàg. 70.

al senyorial dels Peguera.

Pocs anys més tard, el 1190 Hug de Peguera, juntament amb els seus germans i germanes, vendrà a Pere de Berga, possiblement castlà del castell de Berga, i al seu fill homònim Pere, per 1300 sous barcelonesos, totes les possessions que tenia a les parròquies de Berga i Avia³. És l'inici del domini de la família dels Berga sobre la vila del mateix nom.

³ ACA. Cancelleria. Perg. d'Alfons I, número 564. Volum II, apèndix documental, document 405.